

De staatssecretaris van Sociale Zaken en
Werkgelegenheid
Mevrouw mr. A.E. Verstand-Bogaert
Postbus 90801
2509 LV DEN HAAG

Bijlagen	Uw kenmerk	Ons kenmerk	Datum
--	DCE2000/19988	Rob2000/U88182	20 september 2000
Inlichtingen bij	Dossier/volnummer	Doorkiesnummer	
Dr. M.W.M. de Vries	52635-005	070-4266148	
Onderwerp			
Advies over de meerjarennota emancipatiebeleid			

Geachte mevrouw Verstand,

U heeft de Raad voor het openbaar bestuur gevraagd te reflecteren op de meerjarennota emancipatiebeleid *Van vrouwenstrijd naar vanzelfsprekendheid*. Hierbij treft u onze reactie aan. De Raad gaat, zoals u heeft gevraagd, in op het thema 'macht en besluitvorming'.

1. Inleiding

De Raad is van mening dat het een voor een beantwoorden van de vragen uit de adviesaanvraag leidt tot een herhaling van zetten. De Raad onderschrijft namelijk de analyse van de stand van zaken en de geschetste beleidsrichtingen uit de meerjarennota. Maatregelen die de combinatie arbeid, zorg en politiek kunnen bevorderen worden in dit advies slechts summier behandeld. Deze zijn in de nota al aan bod gekomen. Bovendien acht de Raad het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en de Commissie Dagindeling meer geschikt om over deze thematiek te oordelen. Hetzelfde geldt voor het gebruik maken van vrouwennetwerken. Hierop wordt in de nota voldoende ingegaan en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties houdt met zijn voortgangsrapportages 'de vinger aan de pols'.

Evenredige deelname van vrouwen en mannen aan politieke besluitvorming is een belangrijke doelstelling van het emancipatiebeleid. De kern van het probleem is dat het aandeel vrouwen weliswaar flink is gegroeid, maar dat er nog altijd ongelijkheid is. Bovendien wordt er gesproken over stagnatie en het draaideureffect, vooral op het lokale politieke niveau. Belangrijke trends, die mogelijk van invloed zijn op de verdeling van de macht zijn de economische conjunctuur, politieke vernieuwing en nieuwe vormen van politieke besluitvorming.

De ongelijkheid tussen de seksen op het terrein van macht en politieke besluitvorming is nog altijd aanzienlijk. Toch kan er, met een bevolkingssamenstelling zoals we die in

Nederland kennen, eigenlijk niet alleen naar de man/vrouw verhouding worden gekeken. Ook andere te onderscheiden groepen in de samenleving, zoals allochtonen of jongeren, spelen volgens de Raad in dit debat een rol. Desondanks zal in dit advies, gezien de nadruk in de nota op sekseongelijkheid, de nadruk liggen op ongelijke machtsverhoudingen op basis van sekse.

In paragraaf twee worden belemmeringen voor evenredige vertegenwoordiging van vrouwen op invloedrijke posities besproken. Enkele kansen voor vergroting van het aandeel vrouwen in de politiek, deels te scharen onder de noemer van politieke en bestuurlijke vernieuwing, komen in de derde paragraaf aan de orde. In paragraaf vier wordt een aantal belemmeringen en kansen vertaald in concrete aanbevelingen.

2.

Belemmeringen en beleidsinstrumenten

Er wordt in de meerjarennota gesproken over drie soorten belemmeringen voor vrouwen die betrekking hebben op participatie van vrouwen in publieke en besluitvormende functies. Het gaat hierbij ten eerste om individuele factoren. Deze hebben betrekking op individuele kenmerken van vrouwen zoals het gevolgd hebben van een geschikte opleiding, professionele ervaring, motivatie en ambitie. De tweede categorie betreft institutionele factoren. Deze refereren aan de formele structuur van de maatschappij en het politieke systeem. De laatste categorie betreft culturele factoren. Dit zijn de ongeschreven regels, mores en omgangsvormen die het functioneren van een instelling - de politiek - bepalen.

Individuele factoren zoals opleidingsniveau en werkervaring hebben invloed op participatie in politieke besluitvorming. Echter, het aandeel vrouwen met een geschikte opleiding en werkervaring is tegenwoordig zo groot dat deze individuele factoren de ongelijke vertegenwoordiging van vrouwen en mannen niet langer kunnen verklaren.

Institutionele belemmeringen voor participatie van vrouwen zijn bijvoorbeeld de arbeidsdeling naar sekse en de verouderde rekrutering- en selectiemethoden. De institutionele belemmeringen - zoals de afwezigheid van voldoende kinderopvang - zijn nog altijd relevant. Er worden verschillende beleidsinstrumenten ingezet om deze institutionele belemmeringen op te heffen. Het meest gebruikte onderscheid tussen beleidsinstrumenten is dat tussen de juridische (zweep), de economische (wortel) en de communicatieve (preek) instrumenten.¹ De eerste categorie bestaat voornamelijk uit wet- en regelgeving, de tweede categorie bestaat uit subsidies, heffingen en premiereregelingen. De culturele instrumenten betreffen voorlichting en informatieoverdracht.

Juridische instrumenten worden gebruikt om institutionele belemmeringen op te heffen. In de lokale politiek kan er sprake zijn van een driedubbele belasting; werk, zorg en (part

---

¹ Zie voor dit onderscheid ook: *'Instrumenten voor emancipatiebeleid in vergelijkend perspectief'*, door M. S. de Vries, in: *'Struikelblokken en verbindingswegen; nieuwe oriëntaties voor het emancipatiebeleid'*. Red. J. Bussemaker (december 1996), Den Haag; VUGA.

time) politiek. De regelingen die de combinatie van arbeid, politiek en zorg bevorderen, zoals het wetsvoorstel arbeid en zorg, het wettelijk recht op deeltijdarbeid en het zorgverlof, nemen - indirecte - institutionele belemmeringen weg. Een ander voorbeeld van een juridisch instrument, dat direct van invloed is op evenredige vertegenwoordiging van vrouwen in invloedrijke functies, is een bepaling in de Kaderwet Adviescolleges die aangeeft dat de samenstelling van de adviesorganen evenredig moet zijn voor wat betreft het aandeel mannen en vrouwen.

Economische instrumenten kunnen zowel stimulerend als regulerend werken. Voorbeelden van stimulerende maatregelen zijn de mede-subsidiëring van Toplink (databank deskundige vrouwen), Kweekvijver 2000 (opleiding voor politieke functies voor allochtone vrouwen), en subsidies voor training en scholing van vrouwen door politieke partijen.

De Raad is van mening dat het huidige beleid - zie ook de hier genoemde voorbeelden - gericht op het wegnemen van institutionele belemmeringen, goed werkt en waar nodig dient te worden voortgezet.

Politieke cultuur

Van de interne cultuur van de politiek wordt gezegd dat deze ‘mannelijk’ is. Deze mannelijke cultuur kan een belemmering vormen voor vrouwen om aan de politiek deel te nemen. Hierbij geldt, vergelijkbaar met het bedrijfsleven, dat het beeld van de politicus, vergelijkbaar met het beeld van de manager, is toegesneden op de man. Mannen en vrouwen zouden verschillende cultuurvoorkeuren hebben. Een typisch ‘mannelijke cultuur’, zoals die nog vaak aanwezig is in politiek en openbaar bestuur, is daarom minder aantrekkelijk voor vrouwen. “Over het politieke bedrijf is al vaak gezegd dat de cultuur hiervan, - het ‘vliegen afvangen’, het ‘scoren’, het ondermijnen van het oordeel van een ander en het denken in ‘medestanders’ en ‘tegenstanders’ - wel eens de reden kan zijn dat vrouwen zich afkeren van de politiek”.² Een organisatiecultuur leidt bovendien ook vaak tot ‘soort zoekt soort-gedrag’ bij werving en selectie. Hiermee wordt een bepaalde cultuur steeds weer gereproduceerd.

In het rapport van De Beuk naar aanleiding van pilotstudies over de lokale politieke cultuur staat over de invloed van cultuur op de kwaliteit van het politieke werk het volgende: “Cultuur wordt als een belemmering ervaren om kwaliteit te leveren in het politieke werk: haantjesgedrag, veel angst de nek uit te steken, haperende besluitvorming, weinig onderlinge steun en samenwerking”.³ De mannelijke cultuur in de politiek leidt tot een negatief imago van het raadswerk, waardoor minder vrouwen instromen.

De grootste belemmering voor participatie van vrouwen vormt volgens de Raad de huidige politieke cultuur. Cultuurverandering is echter een langdurig en bovendien relatief moeilijk

² ‘Macht en besluitvorming: over emancipatie en participatie’ (Leijenaar, M), in: *Van vrouwenstrijd naar vanzelfsprekendheid*. Meerjarennota emancipatiebeleid: achtergronddeel (maart 2000) ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Directie Coördinatie Emancipatiebeleid.

³ Wit, C. de (1999) Cultuur van de lokale politiek. Rapport van organisatie-adviesbureau De Beuk in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

te beïnvloeden proces. De invloed van de overheid op de politieke cultuur is volgens de Raad beperkt. Cultuur *kan niet* van ‘bovenaf’ worden opgelegd. De (informele) cultuur kan niet van bovenaf worden veranderd, maar er kan wel op onderliggende niveaus invloed worden uitgeoefend. Een regering kan bijvoorbeeld politieke partijen niet dwingen een evenredig aantal vrouwen op te nemen op haar kandidatenlijst, maar zij kan bijvoorbeeld wel via onderwijs ertoe bijdragen dat vrouwen voldoende geschoold zijn om politiek te kunnen participeren.

Naast het ‘niet van bovenaf kunnen opleggen’, acht de Raad het ook niet *wenselijk* dat de overheid sterke gedragscodes aan haar samenleving oplegt. Een cultuurverandering ondersteunen, door het doen van onderzoek, presenteren van trends en daarmee te hopen op zelfwerkzaamheid, acht de Raad aanvaardbaar. Het begeleiden van politieke partijen door monitoren van streefcijfers over het aandeel vrouwen in de politiek acht de Raad aanvaardbaar en wenselijk. Streefcijfers en onderzoek naar de politieke cultuur kunnen een positieve invloed hebben. Het presenteren van cijfers heeft invloed op het imago van bijvoorbeeld een politieke partij en kan daarmee indirect bijdragen tot een evenredige vertegenwoordiging. Het ingrijpen in de autonomie van politieke partijen - zoals bijvoorbeeld bij het voorschrijven van om en om (man/vrouw) vertegenwoordiging op kandidatenlijsten - is volgens de Raad niet verdedigbaar.⁴ De Raad betoogt dat een democratische overheid zich met betrekking tot cultuurverandering, en daarmee het risico van inbreuk op de persoonlijke levenssfeer, zeer terughoudend en voorzichtig dient op te stellen.

De beleidsinstrumenten die passen bij de culturele belemmeringen zijn met name de communicatieve instrumenten. Deze communicatieve instrumenten betreffen bijvoorbeeld de huidige Postbus 51-campagne ‘Nederland is toe aan nieuwe afspraken’ (balans werk en privé), monitoring en publicatie van gegevens (zoals streefcijfers) en de jaarlijkse voortgangsrapportage ‘vrouwen in politiek en openbaar bestuur’ van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

De Raad onderschrijft in dit kader ook het belang van *pilotprojecten* zoals ‘vernieuwing lokale politieke cultuur’,⁵ en de op cultuurverandering gerichte aanbevelingen van het rapport van de commissie Elzinga.

De politieke cultuur zoals hierboven beschreven, is een ‘mannencultuur’. De erkenning van het belang van een meer diverse cultuur is een eerste stap op weg naar verbetering. In de meerjarennota wordt geschreven “dat een divers samengestelde vertegenwoordiging de kans op een betere kwaliteit van het proces van besluitvorming vergroot”. Een toename van diversiteit in de politieke vertegenwoordiging en besluitvorming is volgens de Raad een

⁴ Hierbij dient te worden opgemerkt dat de overheid zoiets dergelijks zonder een Grondwetswijziging en daarmee tweederde meerderheid, niet zou kunnen bereiken. Daarmee is de discussie over het ‘voorschrijven’ of verplichten overbodig.

⁵ Wit, C. De (1999) Cultuur van de lokale politiek. Rapport van organisatie-adviesbureau De Beuk in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

zinnol streven. Diversiteit betekent in deze context het vergroten van de verscheidenheid in de samenstelling van beslissers in de politiek. Een toename van diversiteit van de beslissers wordt wenselijk geacht omdat dit kan leiden tot meer democratische legitimiteit en inbreng vanuit meer verschillende invalshoeken. Meer diversiteit in de politieke vertegenwoordiging maakt de politiek ook representatiever.

De Raad ondersteunt de gedachtegang, uit de meerjarennota emancipatiebeleid, dat diversiteit, door brede inbreng bij de besluitvorming, goed is voor de kwaliteit van besluitvorming.

3.

Kansen

In dit deel van het advies wordt een aantal zeer verschillende ontwikkelingen besproken waarvan de Raad verwacht dat zij kunnen bijdragen aan een evenwichtiger verhouding tussen het aandeel mannen en vrouwen in de politiek. Economische ontwikkelingen, politieke betrokkenheid en bestuurlijke en politieke vernieuwing zijn niet genderneutraal.

Economische conjunctuur

Het economisch tij zit mee en vrouwen zijn nodig op de arbeidsmarkt. Met hogere participatie op de arbeidsmarkt, vergroten vrouwen ook hun kansen in de politiek. De relatie tussen de economische conjunctuur en de toename van vrouwen in de politiek wordt deels veroorzaakt doordat de benodigde arbeidstijd - ook voor het politieke werk - schaarser is geworden. Ook op indirecte wijze is deze relatie ook aanwezig; het huidige beeld waarbij steeds meer vrouwen participeren op de arbeidsmarkt, heeft geleid tot een cultuur waarin participatie van vrouwen in de politiek ook vanzelfsprekend is geworden. De hoogconjunctuur tezamen met de krapte op de arbeidsmarkt zorgt voor toename van participatie van vrouwen op de arbeidsmarkt en in de politiek.

Interactief beleid en digitale debatten

Nieuwe besluitvormingstechnieken hebben niet zonder meer een positieve invloed op het aandeel vrouwen. In het achtergronddeel van de nota staat over interactieve beleidsvorming het volgende: "Vrouwen participeren vaker in adhoc-groepen en zetten zich relatief vaker in voor zaken die zich dicht bij huis afspelen. Als de trend tot grotere decentralisatie van besluitvorming en het vaker toepassen van interactieve beleidsvorming doorzet, kan daarom worden verwacht dat meer vrouwen betrokken zullen raken bij politieke besluitvorming." Experimenten met besluitvorming op afstand, digitale debatten en referenda, en experimenten waarbij burgers *at random* worden betrokken bij de politiek, worden geacht een positieve invloed op de participatie van vrouwen te hebben.⁶

---

⁶ 'Macht en besluitvorming: over emancipatie en participatie' (Leijenaar, M), in: *Van vrouwenstrijd naar vanzelfsprekendheid. Meerjarennota emancipatiebeleid: achtergronddeel* (maart 2000) ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Directie Coördinatie Emancipatiebeleid.

Voor het tegendeel is echter meer bewijs te vinden. Ondanks dat vrouwen sneller zouden participeren bij zaken die zich dicht bij huis afspelen, is het aandeel vrouwen in de lokale politiek lager dan het aandeel vrouwen in de landelijke politiek. Bovendien blijkt bij digitale debatten de politieke participatie niet echt anders te zijn dan bij andere vormen van participatie. Tot nog toe lijken de digitale debatten, in het kader van de Provinciale Statenverkiezingen van 1999 en de debatten op de BZK-*site* van Van Boxtel, daarom ook niet ‘emanciperend’ te werken. De deelname aan deze debatten is niet anders dan bij andere vormen van politieke participatie (de hoogopgeleiden; gemiddeld 90% heeft HBO- of WO opleiding en gemiddeld 75% van de participanten is man). Wellicht zijn de inrichting van deze debatten en de onderwerpkeuzes hier debet aan. Onderzoek naar verklaringen voor het achterblijven van het aandeel vrouwen - in tegenstelling tot de verwachte toename - bij digitale debatten acht de Raad gewenst.

De Raad wijst er vervolgens op dat voor bovenstaande technieken geldt, dat ook wanneer het aandeel vrouwen dat participeert toeneemt, daarmee nog niet is bereikt dat het aandeel vrouwen in besluitvormende posities toeneemt. Er is een verschil tussen interactieve beleidsontwikkeling en politieke besluitvorming. Een gelijke vertegenwoordiging van vrouwen en mannen bij beleidsvoorbereiding kan samen gaan met een situatie waarin de besluitvormende bevoegdheid nog bij mannen berust (lees een gemeenteraad bestaand uit mannen). Kortom, een vergrote bijdrage van vrouwen in de politieke participatie betekent nog geen gelijke machtsverhouding.

Betrokkenheid van de burger bij de politiek

Ook een op zich negatieve ontwikkeling, namelijk de afname van betrokkenheid van burgers bij de politiek, kan positief uitpakken voor deelname van vrouwen in politiek en openbaar bestuur. Partijen zijn zich door de afname van betrokkenheid van burgers bewust van hun imago. Veranderingen worden doorgevoerd in de selectie- en rekruteringsprocedures. Nieuwe netwerken worden gebruikt en speciale cursussen om vrouwen op te leiden in de politiek zijn gestart. Kortom, het politieke ongenoegen over de afstand tussen de burger en de politiek kan leiden tot evenredige vertegenwoordiging.

Lokale lijsten

Vanaf 1990 hebben lokale lijsten, politieke partijen die slechts in één gemeente meedoen aan de gemeenteraadsverkiezingen, aan belang gewonnen. In 1990 hadden de lokale lijsten tezamen 13% van de zetels in handen, in 1998 al 22%. De toename van het aandeel in de macht van lokale lijsten blijkt in de praktijk nadelig uit te pakken voor de vertegenwoordiging van vrouwen in de lokale politiek.⁷ In 1999 hebben nationale partijen

⁷ ‘Maar hoe? Voortgang Beleidsprogramma Vrouwen in Politiek en Openbaar bestuur’. (Leijenaar, M. H. & B. Niemöller). In opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Alphen a/d Rijn, juli 1999.

Bij de nationale partijen in de gemeenteraad is in 1999 24,8% vrouw. Bij de lokale lijsten is in hetzelfde jaar slechts 17,8% vrouw.

gemiddeld 24,8% vrouwelijke raadsleden, terwijl lokale lijsten 17,8% vrouwelijke raadsleden hebben. De Raad acht het van belang de lokale lijsten op dit verschil te wijzen. Hierbij geldt dat bewustwording kan leiden tot een verbetering van de positie van vrouwen. Tevens kan onderzoek worden gedaan om uit te vinden waarom het aandeel vrouwen bij de lokale lijsten achterblijft. Een mogelijke oorzaak voor de onevenwichtige samenstelling van de 'lokale lijsten' is dat deze partijen vaak zijn opgericht om een specifiek gemeentelijk belang te vertegenwoordigen en hierdoor minder aandacht richten op evenwichtige samenstelling van hun partij.

Draaideureffect

Een andere ontwikkeling op het lokale politieke niveau betreft stagnatie en zelfs terugloop van het aandeel vrouwen door het draaideureffect. Met het draaideureffect wordt bedoeld: het tussentijds of na afloop van één raadsperiode opstappen. In de nota 'Maar hoe?' is ook het draaideureffect empirisch onderzocht. "In Nederland kwam 63,9% van alle gemeenteraadsleden terug na de gemeenteraadsverkiezingen van maart 1998. Mannelijke raadsleden bleven daarbij wat vaker zitten (64,7%) dan hun vrouwelijke collega's (61,3%). Geen schokkend groot verschil, maar in principe versterkt het de al bestaande meerderheid van mannelijke raadsleden, tenzij vrouwen beter vertegenwoordigd zouden zijn onder de nieuwe raadsleden". Omdat het aandeel zittende raadsleden groter is dan het aandeel nieuwe is de stijging in de nieuwe aanwas (wel iets meer vrouwen) niet voldoende om het aandeel vrouwen substantieel te vergroten.⁸ Het draaideureffect is echter, gezien de bovenstaande percentages, klein. De Raad acht het daarom verbazingwekkend dat het zo'n *hot item* is. Wellicht is het negatieve effect van de berichtgeving over het draaideureffect (negatieve beeldvorming, 'als andere vrouwen snel vertrekken, is het zeker ook niks voor mij') groter dan het draaideureffect zelf.

De Raad is van mening dat er toch enig onderzoek gedaan dient te worden naar het draaideureffect. Onderzoek naar de redenen van deze vrouwen om de lokale politiek de rug toe keren, acht de Raad nuttig. Juist deze ervaringsdeskundigen kunnen nieuwe inzichten verschaffen over het achterblijven van het aandeel vrouwen in de politiek.

4.

Concrete aanbevelingen

De Raad is van oordeel dat het huidige beleid zoals het voorkeursbeleid ten aanzien van vrouwen bij politieke benoemingen, evenals het beleid ten aanzien van het benoemen van vrouwen in adviesorganen dient te worden voortgezet. Tevens dienen culturele aspecten onder de aandacht te worden gehouden. De volgende concrete aanbevelingen kunnen leiden tot een groter aandeel van vrouwen in de politiek en het openbaar bestuur.

---

⁸ De ontwikkeling van het aandeel m/v wethouders is vergelijkbaar.

Het invoeren van vervanging bij zwangerschap en bevalling van vrouwelijke leden van vertegenwoordigende organen en benoemde bestuurders.

Deze aanbeveling is al vele malen onderwerp van discussie geweest. Om dit wettelijk te regelen is een Grondwetswijziging nodig. Ondanks dat een poging hiertoe onder het vorige kabinet is gesneuveld, pleit de Raad ervoor dit toch weer op de politieke agenda te zetten.

Als onderdeel van de communicatieve instrumenten stelt de Raad dat gesprekken met politieke partijen en het rapporteren over de stand van zaken, - via imagovorming - een positieve bijdrage kunnen leveren aan het aandeel vrouwen in publieke en besluitvormende organen.

De overheid kan politieke partijen uitnodigen voor een jaarlijks gesprek over de positie van vrouwen in politiek en openbaar bestuur. Tevens kunnen partijen worden uitgenodigd te rapporteren over instroom, doorstroom en uitstroom van vrouwen in de partij.⁹

De Raad pleit voor onderzoek naar participatie van mannen en vrouwen in nieuwe vormen van beleids- en besluitvorming.

De volgende aanbevelingen zijn specifiek gericht op het aandeel vrouwen in de lokale politiek. De eerste bevat zaken die in het Wetsvoorstel arbeid en zorg ook aan de orde komen. Het instellen van deze voorzieningen - gezien de dubbele en soms driedubbele belasting van vrouwen - is van belang voor grotere participatie van vrouwen in de (lokale) politiek en het openbaar bestuur. Natuurlijk dienen deze voorzieningen niet alleen voor gemeenteraadsleden te worden ingesteld. Goede kinderopvang - zowel binnen als buiten de reguliere werktijden - kan (arbeids) participatie van vrouwen in het algemeen bevorderen.

De Raad bepleit het invoeren van voorzieningen - zoals kinderopvang tijdens vergaderingen en betaald ouderschapsverlof voor vaders en moeders - die de combinatie werk, zorg en politiek mogelijk maken.

Lokale lijsten dienen erop attent te worden gemaakt dat het aandeel vrouwen in deze partijen veel lager is dan in andere politieke partijen. De Raad pleit verder voor onderzoek naar een verklaring voor deze ongelijkheid¹⁰.

---

⁹ Zie ook in: Maar hoe...? Voortgang Beleidsprogramma Vrouwen in Politiek en Openbaar bestuur'. (Leijenaar, M.H. & B. Niemöller). In opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Alphen a/d Rijn, juli 1999.

¹⁰ Zie ook in: Maar hoe...? Voortgang Beleidsprogramma Vrouwen in Politiek en Openbaar bestuur'. (Leijenaar, M. H. & B. Niemöller). In opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Alphen a/d Rijn, juli 1999.

Het draaideureffect - ondanks dat dit effect wellicht kleiner is dan gedacht - dient empirisch te worden onderzocht.

Kortom, de Raad bepleit het voortzetten van het huidige beleid en het alert zijn op culturele aspecten die tot ongelijkheid leiden. De weg der geleidelijkheid zal, zonder dat de aandacht voor evenredigheid verslapt en onder voortzetting van het huidige beleid, op termijn leiden tot een verhoogde participatie van vrouwen in politiek en openbaar bestuur.

De Raad voor het openbaar bestuur,

mr. H.J.E. Bruins Slot, voorzitter

drs. M.P.H. van Haften, secretaris